

Ivan Chorvát, Jiří Šafr (eds.): Volný čas, společnost, kultura. Česko – Slovensko. Praha: SLON, 2019. 248 s. ISBN 978-80-7419-270-8.

Pojem voľný čas predstavuje základnú a jednu z východiskových kategórií v edukácii. Špecificky v edukácii dospelých operujeme s týmto pojmom pomerne často. Nakoľko sa vzdelávanie dospelých venuje aj neformálnemu vzdelávaniu dospelých, voľný čas môžeme považovať priam až za ťažiskový pojem, najmä ak hovoríme o záujmovom či občianskom vzdelávaní dospelých, ktoré sa primárne realizujú vo sfére voľného času.

Autori recenzovanej monografie hneď v jej úvode objasňujú potrebu venovať sa téme voľného času najmä v súvislosti s rýchlo meniacou sa spoločnosťou a zmenou životného štýlu. Tieto zmeny sa následne prejavujú aj v trávení voľného času, kde autori uvádzajú niekoľko príkladov týchto zmien (napr.: trávenie voľného času v nákupných strediskách, sledovanie množstva športových podujatí či pravidelná komunikácia s dospelým dieťaťom žijúcim vo vzdialenej krajine Európy či sveta a pod.). Hlavným motívom na napísanie takejto monografie však neboli neustále zmeny. V súčasnej sociologickej, dovoľme si tvrdiť, aj andragogickej literatúre na Slovensku a v Českej republike nie je téma voľného času veľmi frekventovaná. Najmä ak hovoríme o komparácii týchto dvoch krajín. Ako uvádzajú autori, posledná takáto publikácia vyšla v roku 2003 (Tuček, Friedlaenderová, Krivý, Osuský 2003).

Vzniku monografie predchádzala realizácia výskumu na Slovensku a následná komparácia týchto výsledkov s dátami z Českej republiky. Autorov zaujímali hlavne otázky kultúrneho vkusu, kultúrnych preferencií obyvateľov, zviazanosť so sociálnym prostredím a podobnosť či odlišnosť jednotlivých faktorov, ktoré ovplyvňujú predchádzajúce oblasti. Hoci sa autorom podarilo získať podporu slovenskej Vedeckej grantovej agentúry Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR cez projekt VEGA 1/0641/15 „Voľný čas a sociálna štruktúra na Slovensku vo vývojovej a komparatívnej perspektíve“, ako uvádzajú autori „finančné prostriedky pridelené na výskum neumožnili realizovať rozsiahly reprezentatívny výskum“ (s.13-14). Práve preto siahli autori monografie po výsledkoch výskumu, ktorý realizovala agentúra FOCUS v roku 2016, a tým nadviazali na výskum „Kultura v krajích České republiky“, ktorý sa zrealizoval v roku 2011 Sociologickým ústavom Akadémie vied ČR.

Autori sami priznávajú, že časový rozostup medzi získanými dátami a ich spracovaním a porovnaním (päť rokov) môže do určitej miery skresliť výsledné stanoviská a dáta, na druhej strane konštatujú, že tento časový rozostup nie je až taký veľký, aby neumožnil vyjadriť sa k hlavným kontúram komparácie mimopracovného života v našich spoločnostiach. Čiastočne sa s týmto názorom stotožňujeme, no pripomíname, že spoločnosť a jej vývoj podlieha neustálym zmenám a výsledky publikované v tejto monografii je preto potrebné brať s určitou mierou kritického pohľadu so zreteľom na túto skutočnosť.

Monografia je členená na 7 na seba nadväzujúcich kapitol, na ktorých sa podieľalo 6 autorov zo Slovenska a Českej republiky. Prvá kapitola ponúka čitateľovi značne sociologický pohľad na voľný čas zasadený do kontextu spoločenských zmien (ekonomických, kultúrnych či technologických) a osobitná pozornosť je venovaná digitalizácii, individualizácii a voľnému času mladých ľudí. Z hľadiska obsahového uchopenia tejto kapitoly považujeme jej názov „Máme čas na voľný čas?“ za príznačný, avšak odpoveď na túto otázku v zásade zostáva na samotnom čitateľovi. V nadväznosti na prvú kapitolu, sa v druhej orientujú autori na charakteristiku východísk, ktoré viedli k vytvoreniu komparatívnej štúdie, ktorá je súčasťou recenzovanej monografie. Medzi základné východiská autori zaradili rozdiely medzi českou a slovenskou spoločnosťou a rozdiely v hodnotách a postojoch v týchto krajinách po roku 1990. Autori sa viackrát vracajú z nášho pohľadu k veľmi dôležitej skutočnosti existencie spoločného Česko-slovenského štátu, čo do značnej miery ovplyvňuje a zároveň aj odôvodňuje realizáciu komparácie práve týchto dvoch krajín.

V kapitole č. 2 autori jasne pomenúvajú aj konkrétne faktory ovplyvňujúce aktuálny stav spoločnosti v Českej a Slovenskej republike – materiálne podmienky, ekonomické ukazovatele, demografický vývoj, postoje k náboženstvu, dostupnosť kultúry a športu a cestovanie. Z hľadiska základného zamerania považujeme výber týchto faktorov za vhodný a v konečnom dôsledku za dôležitý. Tým sa dostávame k ďalšej kapitole, ktorá sa venuje veľmi významnej oblasti – voľný čas a práca. V tejto súvislosti si autorka kapitoly kladie otázku, či máme dostatok voľného času a ako je dôležitý voľný čas a práca pre človeka. V rámci svojich konštatovaní sa opiera najmä o výskumné zistenia European Values Study z roku 2017. Tak ako pri prvej kapitole, ani tu nenachádza čitateľ jednoznačnú odpoveď na otázky, ktoré si autorka kladie. Až v závere kapitoly sa dozvedáme odpoveď na otázku „Význam voľného času a práce – v čem se lišíme a v čem se podobáme?“, no táto odpoveď je veľmi stručná, možno až nedostatočná.

Na záver tretej kapitoly nadväzujú autori kapitolou č. 4, ktorej sa venujú voľnému času na Slovensku a v Českej republike charakterizovaním zmeny spôsobov trávenia voľného času, identifikovaním trendov a štruktúre voľnočasových aktivít v druhej dekáde 21. storočia. Výrazne oceňujeme využívanie výskumných zistení a komparáciu jednotlivých krajín v rámci týchto oblastí. Text sa plynulo presúva ku charakterizovaniu nových foriem a trendov trávenia voľného času. Autori sa v tejto súvislosti venujú len dvom oblastiam – využívanie IKT a nákupné centrá, ktoré považujú za nové centrá voľného času. V zásade s autormi súhlasíme, no na druhej strane aj na základe prezentovaných výsledkov si myslíme, že nových foriem a trendov v trávení voľného času je viac. Sami autori, v úvode tejto kapitoly uvádzajú aj ďalšie formy ako napr. rozmach akvaparkov, zážitkových, obzvlášť adrenalínových zariadení, wellness centier, fitnes centier či iných inštitúcií, ktoré poskytujú jednotlivcovi a skupinám rekreačné, športové či kultúrne aktivity a služby v rámci trávenia ich voľného času. Nie je teda úplne jasné, na základe akých kritérií sa autori rozhodli bližšie sa venovať len spomínaným dvom trendom.

Závěrečné dve kapitoly sa venujú oblastiam, ktoré sa dlhodobo objavujú v rámci riešenia problematiky voľného času. Tou prvou oblasťou je šport, ktorému sa autori venujú hlavne z hľadiska identifikovania sociálnych súvislostí do roku 1989 a po roku 1989. Opäť sa autori opierajú o rôzne výskumné zistenia a svoje tvrdenia podporujú tabuľkami a grafmi. Ďalšou oblasťou je voľný čas a médiá a kultúra. V rámci tejto kapitoly sa autori zameriavajú na vybrané voľnočasové aktivity ako napr. čítanie kníh, sledovanie filmov a televízie či participácia na kultúre (tzv. chodenie za kultúrou). Aj tieto oblasti dávajú do komparácie s českou a slovenskou spoločnosťou a svoje tvrdenia opierajú o výskumné zistenia.

Záverom by sme chceli poukázať, že táto monografia, či skôr komparačná štúdia, ponúka veľa zaujímavých podnetov a informácií. Veľkým prínosom je ukončenie takmer každej kapitoly krátkym porovnaním slovenskej a českej spoločnosti a identifikovaním odlišností a spoločných znakov medzi týmito dvomi spoločnosťami. Pre lepšie pochopenie skúmanej problematiky slúži množstvo grafov a tabuliek, cez ktoré autori analyzujú získané dáta z už spomínaných výskumov a dávajú ich do vzájomnej komparácie. Veľmi prínosnými sú aj prílohy, ktoré popisujú konkrétnu metodiku realizácie výskumov.

Hoci je monografia do značnej miery sociologická, jej prínos vidíme aj pre oblasť andragogiky či pedagogiky a teda vieme tieto informácie využiť tak pri práci s deťmi a mládežou, ako aj pri práci s dospelými a seniormi. Poznanie jednotlivých súvislostí v oblasti trávenia voľného času považujeme za kľúčové v rámci realizácie rôznych edukačných programov, ktorých primárne ukotvenie nachádzame v neformálnom učení. Dôležitú úlohu zohráva aj fakt, že mnohé z aktivít, ktoré sú aj v monografii popisované, majú prienik do informálneho učenia sa, ktorým človek častokrát nadobúda oveľa väčšie množstvo informácií ako zámerným učením sa. Aj z tohto hľadiska považujeme recenzovanú monografiu za veľmi prínosnú, obohacujúcu, a veríme, že sa tejto problematike bude naďalej venovať pozornosť, nielen z pohľadu sociológie ale aj z pohľadu edukácie.

Mgr. Michaela Sládkayová, PhD.
Katedra andragogiky, Pp UMB v Banskej Bystrici